

**КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВА СФЕРА РЕГІОНУ:
ПОШУК НОВИХ ФОРМ ІСНУВАННЯ**

На підставі аналізу різноманітної спеціальної літератури, друкованої переважно в Росії та частково в Україні, розглядаються можливі підходи до розуміння сутності культурно-дозвіллевої діяльності в сучасних умовах. Аналізується проблемне поле регіональної культурної практики і можливі шляхи виходу з кризи, зокрема йдеться про можливі форми співпраці бізнесових структур і керівництва сферою культури в регіоні. Акцентується увага на найбільш вдалих формах проведення культурно-дозвіллевих практик на Рівненщині, організованих методичними службами краю. Представлено також характеристики найбільш ефективних форм організації культурно-дозвіллевої діяльності в Україні, показано найбільш проблемні точки дотику бізнесу і культурно-дозвіллевої сфери. Наголошується на провідних тенденціях розвитку цієї діяльності і можливих формах її використання в сучасних умовах. Аналізується фестивальний рух як сучасна форма культурного обслуговування населення, найбільш доречна у докорінно змінених соціально-економічних умовах.

Ключові слова: культурно-рекреаційна діяльність, регіональна практика, наукові дослідження, культурні пам'ятки, тенденції розвитку культурної практики, оригінальні види регіональної культурної діяльності.

Виткалов Сергей Владимирович, кандидат искусствоведения, доцент кафедры культурологии и музееведения Ровенского государственного гуманитарного университета

Культурно-досуговая сфера региона: поиск путей дальнейшего функционирования

На основе анализа литературы, опубликованной преимущественно в Российской Федерации и частично в Украине, рассматриваются возможные подходы к пониманию сущности культурно-досуговой деятельности в современных условиях. Анализируется проблемное поле региональной культурной практики и возможные пути выхода из кризиса, в частности эффективные формы сотрудничества бизнеса и руководства сферой культуры на региональном уровне. Акцентируется внимание на наиболее перспективных формах проведения культурно-досуговых практик на Ровенщине, организованных методическими структурами края. Представлено характеристики форм организации культурно-досуговой деятельности в Украине, показано проблемные точки соприкосновения бизнеса и культурно-досуговой сферы. Акцентируется внимание на ведущих тенденциях развития этой деятельности и возможных эффективных формах ее использования в современных условиях. Анализируется фестивальное движение как важная и эффективная форма культурного обслуживания населения в новых социально-экономических условиях.

Ключевые слова: культурно-досуговая деятельность, региональная практика, научные исследования, культурные памятники, тенденции развития культурной практики, оригинальные виды региональной культурной деятельности.

Vitkalov Sergiy, Ph.D., assistant professor of cultural studies and museology Rivne State Humanitarian University

In a civilized manner-recreational sphere of region : search of new forms of existence

On the basis of analysis of the various special literature, printed mainly in Russia and partly in Ukraine, the possible going is examined near understanding of essence of культурно-дозвіллевої activity in modern terms. The problem field of regional cultural practice and possible ways of exit are analysed from a crisis, in particular speech goes about the possible forms of collaboration of business structures and guidance the sphere of culture in a region. Attention is accented on the most successful forms of realization of культурно-дозвіллевих practice on Рівненщині, organized by methodical services of edge. Descriptions of the most successful forms of organization of культурно-дозвіллевої activity are given also in Ukraine, the most problem tangencies of business and культурно-дозвіллевої sphere are shown. It is marked on leading progress of this activity trends and possible effective forms of her use in modern terms. Festival motion as modern form of cultural maintenance of population is analysed.

Keywords: in a civilized manner-recreational activity, regional practice, scientific researches, cultural sights, progress of cultural practice, original types of regional cultural activity.

Чим далі розвивається країна, тим більше відбувається розрив між культурно-дозвіллевою сферою, представленою клубною мережею, і запитами та потребами пересічної молоді людини, свідченням чого є відвідання наших закладів культури і вартість послуг, що надаються цими закладами [2, 13-17]. Спробуємо переконати читача, розуміючи, що він є переважно епізодичним відвідувачем цієї сфери, у необхідності суттєвих змін. Але перед цим запросимо його переглянути хоча б назви тих праць, що відображають напрями наукового пошуку, який йде вже сьогодні і спрямований на значні видозміни в галузі. Повною мірою розуміючи, що все це зробити нелегко, спробуємо хоча б окреслити проблемний ряд.

Зважаючи на те, що провідною парадигмою соціального розвитку на межі ХХ та ХХІ століть визначено людину як найвищу цінність та культуру як колективний інтелект і умову самоорганізації й са-

морозвитку особистості, доцільно окремо відзначити фундаментальні дослідження тих, хто сьогодні займається цією проблематикою. Найбільш помітними серед них назвемо: Волощенко Г. "Досуг: о бинарности и трёх кризисах развития" (2004 р.), "Досуг как явление культуры: генезис и развитие" (2006 р.) Стрельцов Ю. "Культурология досуга" (2002 р.) та Хренов М. "Мифология досуга" (1998 р.), "Культура в эпоху социального хаоса" (2002 р.), "Человек играющий" в русской культуре" (2005 р.). До цих додамо ще декілька, назви яких, на нашу думку, свідчать про напрями наукового та й практичного пошуку, у тому числі і нашого північного сусіда: Зубець О. "Праздность и лень" (2002 р.); Селье Г. "Труд и досуг"; Фопель К. "На пороге взрослой жизни: Психологическая работа с подростковыми и юношескими проблемами. Цели и ценности. Школа и учеба. Работа и досуг" (2008 р.); Голубева О. "Принципы формирования архитектуры рекреационно-досуговых комплексов" (2006 р.); Мірошніченко О. "Соціально-демографічні основи планування рекреаційних систем на базі сільського розселення України" (1995 р.); Безгін І. "Мистецтво і ринок" (2005), Панкратов А. "Принципи організації будівель боулінг-центрів в Україні" (2004 р.); Черняк І. "Детские парки" (1992 р.), "Городские и развлекательные парки" (1993 р.), Шулик В. "Методичні проблеми формування регіональних рекреаційних систем (на прикладі Полтавської області", 1999 р.) та ін., у яких дослідники аналізують форми сучасних ринкових відносин і проблеми функціонування мистецтва, реалізацію багатофункціональних заходів, будівництво штучних моделей дозвіллевої діяльності, розробляють принципи функціонально-планувальної організації закладів дозвілля як архітектурного об'єкта тощо. Вони намагаються створити максимально сприятливе середовище перебування з урахуванням психологічних аспектів, а також сформувати рекреаційний простір, вдало розмістивши зони активного та спокійного (пасивного) відпочинку. Атмосфера активної взаємодії з навколишнім предметним середовищем є однією з головних умов ефективної діяльності дозвіллевих структур. Вона має значні потенціальні можливості для відпочинку та розваг, стимулювання розумових і творчих процесів життєдіяльності людини [4].

Подібними питаннями зі своєї точки зору переймаються і соціологи (Акімова Л. "Социология досуга", 2003 р.; Бакштейн І. "Социальные функции досуга и проектирование учреждений культуры", 1995 р.; Мосалев Б. "Досуг: методология и методика социологических исследований", 1995 р.; Резванов О. "Досуговая активность населения: социологический анализ генерационных сдвигов", 2002 р. та ін.), систематизуючи досягнення у сфері дозвілля, вивчаючи дефініції дозвілля; змістове його наповнення; взаємозв'язок дозвілля і тих змін, що відбуваються у світі; організацію дозвіллевої діяльності (її форми, методи, принципи); дозвіллеву специфіку на різних етапах людського життя (у період дитинства, юності, зрілості, старості); дозвіллевій розбіжності між статями ("типово жіноче" і "типово чоловіче" дозвілля); сімейне дозвілля (потреби членів сім'ї у спілкуванні, відпочинку, творчості).

Водночас соціологічні дослідження, беззаперечно, дозволяють розкрити дозвіллевій тенденції; диференційовано проаналізувати структуру цієї діяльності; прослідкувати залежність дозвіллевої поведінки людини від соціальних чинників (віку, статі, освіти, сімейного стану, соціального статусу, професії, умов проживання тощо); визначити вплив економічних, соціально-політичних, культурних факторів на дозвіллеву діяльність на різних історичних етапах; зафіксувати зміни, що відбуваються у суспільній свідомості в контексті дозвіллевих занять та проведення вільного часу.

Економістами (Бакєєв О. "Организационно-экономический механизм деятельности городского спортивно-досугового центра" (2000 р.); Євсєєв А. "Организационно-экономические аспекты развития досуговых услуг для молодежи на региональном уровне" (1998 р.); Угрюмов Є. "Управление рекреационным предприятием на основе рационализации движения его финансовых потоков" (1999 р.); Устинов М. "Экономические особенности организации досуга населения как элемента качества его жизни" (2001 р.) вивчаються потенційні можливості поєднання інтересів дозвіллевої та економічної сфер. Одним словом, дозвілля у дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ ст. розглядається як один з основних елементів довгострокової економічної стратегії. З'явилися нові форми кооперації між дозвіллевою сферою та економікою. Це виявляється у відкритті в дозвіллевих закладах прибуткових творчих майстерень, наданні комерційних послуг, виконанні дозвіллевих заходів на замовлення, створенні чималої кількості робочих місць шляхом відкриття дозвіллевих центрів з їх розгалуженою інфраструктурою. Особливо актуальними виявилися питання реального та потенційного співвідношення між зайнятістю у дозвіллевій сфері і іншими сферами трудової діяльності людини.

Дозвіллевий потенціал вивчається й медиками, яких цікавлять ефективні й дійові засоби збільшення адаптаційних ресурсів організму шляхом різноманітних методів раціональної організації дозвіллевої діяльності (Добрянська О. "Гігієнічне обґрунтування вимог до влаштування, обладнання і організації роботи комп'ютерних ігрових закладів та проведення в них дозвілля дітей" (2007 р.); Сергета І., Бардов В. "Организация вільного часу та здоров'я школярів" (1997 р.); Симонов Д. "Условия реализации воспитательного потенциала подросткового досугового объединения культурно-оздоровительной направленности" (2002 р.). І цей ряд фахової літератури з акцентуванням уваги лише на розширенні точок дотику дозвілля і бізнесу (або спроб останнього знайти своє місце у сфері дозвілля), виходячи навіть з її назв, можна продовжувати й надалі.

Як бачимо, у цій, на превеликий жаль, переважно російськомовній літературі, помітні зміщені акценти не на систему організації дозвілля в традиційному її розумінні – клубному сенсі цього слова, а якщо такі і присутні, то акценти перенесені на економічні складові. Адже дозвілля – це не лише клуб чи бібліотека, а це й безліч можливих уже нових форм: ТРЦ, боулінг-клуби, льодові майданчики, сауни, широка мережа

готельно-ресторанного комплексу і ще безліч інших форм, в організації яких простежується не лише надання можливості відпочинку, орієнтованого на спів і танець, але інших послуг, й акцентовано значною мірою на фінансовому чиннику, оскільки сучасна індустрія розваг характеризується значною витратністю: усі ці ТРЦ передбачають спочатку потужне вкладання коштів, а вже потім – одержання прибутку. Причому, власників, як правило, мало цікавлять питання, наскільки змістовним є духовна складова; їх цікавить, виходячи із вкладених коштів, зовсім інше. І це є нормальним явищем, зважаючи на сьогодення.

Якщо, приміром, у новостворений (Рідивилівський район) комплекс на Рівненщині, спрямований на відродження вітчизняної техніки ткацтва – "поліського серпанку" вкладені чималі кошти, і крім пошуку майстринь, одержання й обробки інформації стосовно сутності цього явища, пошук і придбання художніх зразків цього ткацтва, фінансування приїзду майстрів на цей захід, а також організацію паркування власного автотранспорту відвідувачів або приміського та його охорону, громадського харчування, виставкової діяльності тощо, то відповідно і ціни на квитки для відвідування цього центру мають бути достатньо високими, аби ці затрати окупилися. І саме якість наданих послуг (тобто того, що ми там зможемо побачити, почути чи скуштувати) і буде коригувати вартість цих квитків.

Це можна сказати й про занедбані на Рівненщині Тараканівський форт, Корецький та Клеванський замки з безліччю легенд, якими вони оповиті, чи будь-які інші пам'ятки, що знаходяться у жалюгідному і повністю безперспективному стані сьогодні в Україні. Утім, для бізнесу тут є чимало привабливих аспектів майбутньої діяльності. Зрозуміло, що мова йде майже виключно про міське або приміське дозвілля, тобто систему його організації на базі чи в середовищі значної кількості молодого населення, здатного ці послуги споживати, тобто фінансово підтримати. Але принцип підходу до його організації можна запозичити і для сільської місцевості, враховуючи свою, сільську, специфіку, акцентувавши увагу на сільській кухні та традиційних формах відпочинку і розваг. Економічні закони ж діють всюди однаково. Та й піар-технології роблять чудеса з, приміром, спиртними напоями, виходячи з того, що реклама спиртного вже давно і майже безперспективно заборонена на телеекрані!

У цьому зв'язку важливого значення набуває факт усвідомлення керівниками галузі культури на всіх рівнях необхідності широкої і різнопланової взаємодії з бізнесовими структурами, у яких є кошти, і які здатні профінансувати будь-який захід, аби він вписувався в їхнє бачення бізнес-проекту, а у галузі культури є товар – художній продукт, який потрібно продати, тобто за підтримки бізнесу спробувати у якомога кращому варіанті продемонструвати цей товар публіці і у такий спосіб надати населенню можливості пізнати потенційні культурні можливості краю, а згодом – і країни.

І тут поле для його репрезентації також достатньо широке: глибока інформованість про культурне явище того, хто має це робити, форма презентації (адже вона також повинна враховувати уже давно змінені смаки у населення стосовно ставлення до товару, у т. ч. і художнього), та й зовнішній вигляд, у самому широкому сенсі цього слова, того, хто це має робити; супровід (музичний чи будь-який інший) цього процесу тощо. Молоде населення дивиться телепрограми (а вони переважно презентаційні) значно частіше, ніж про це мають уяву клубні працівники і сприймає, на жаль, перш за все, "обгортку".

Як швидко, і може й не зовсім добре з точки зору її культурної складової, але оперативно організують численні ТРЦ презентації то картин світової класики в сучасній інтерпретації (?!), то бізнесові структури змінюють упаковку приміром, на вітчизняних цукерках (як це робили менеджери, що співпрацювали з Рівненською кондитерською фабрикою), на яких чимало років експонувався потужний ряд світового та вітчизняного образотворення. Хіба це погано?! Молодь, яка майже не відвідує читальних зал бібліотек, а в приватній мистецькій галереї "Євро-Арт" крім планових екскурсій аншлагу не передбачається, незважаючи на справді вартісні полотна, хоча б таким чином долучиться до світової культурної скарбниці. Одним словом, форма, спочатку – форма, а її наповнення повністю залежить від "продавців".

Класик театрального мистецтва попередньої доби свого часу зауважив дуже слушну думку про роль театру у суспільстві. Наведемо її повністю: "Театр – не школа. Театр – розвага. І нехай населення сприймає театр виключно як розвагу. Але до нас, у театральну залу, прийшла публіка... ми напустили у цю залу темноту.... І можемо робити з нею, що завгодно". Краще б сказати у нашому випадку – що зможемо!

Чим не порада для працівників сфери культури у широкому сенсі цього слова.

Адже уже, приміром, чимало років активно використовують фахівці-бізнесмени потенційні можливості Кам'янець-Подільського замку, організовуючи там численні весілля, освідчення в коханні, лицарські турніри та й ще в безлічі чого, про що "не пишуть у широкій пресі!". Теж саме робиться і з всесвітньо відомим дендропарком Черкащини – "Софіївка", зусиллями останнього керівника перетвореного на своєрідний (тобто, свій, рідний) ТРЦ, давно залишивши вузькі рамки лише науково-дослідного майданчика Національної аграрної академії НАН України. Чого тут лише не пропонують: і надзвичайно фахові екскурсії території парку, під час яких можна дізнатися не лише про історію його будівництва, вітчизняну історію культури, але й всього того, що лягло колись в основу епістолярного жанру (два Національних університети та чимало середніх спеціальних закладів, а історики-пенсіонери, залучені до екскурсійної діяльності – це ж справжній "Клондайк" для туристів); і фото-відеоапаратуру різної вартості на прокат, і дістатися до "Озера мертвих" через підземну річку Стікс, відчувши на собі дію щойно почутих легенд у підземеллі, а який преїскурант послуг на сувенірну продукцію! А ресторанно-гастрономічне меню як на території парку, поромі, що курсує (метрів 90) до острова Коханья, так і в ресторані "Софія" та Будинку відпочинку вчених НАН України – це взагалі неперевершено! І в плані обслуговування, і, зрозуміло, пропозиції!

І за ці кошти, одержані в результаті активної культурно-дозвілдової діяльності, сам парк значно змінився. Сьогодні жоден бюджет міста та й держави загалом для нормальної підтримки його не витримає. Це можна сказати і про чимало кількість театрів, відкритих останнім часом у провінційних містах країни, підтримувати які не може жоден муніципальний бюджет, а державний також не знає, як звести кінці з кінцями. Так само, відродити хоча б частково замкову мережу краю за державний кошт узагалі не можливо, враховуючи лише витрати на розробку дозвільної чи загалом проектно-реставраційної документації. Це може зробити лише бізнес, якщо він бачитиме у цьому і свій зиск.

Чому маса населення переміщується на значні відстані, витрачаючи чималі кошти, щоб перекопатися в тому, що "...тут стояла Нефертіті, а тут вона комусь, щось розповідала".... І подібних прикладів можна навести безліч. Але там під культурний чинник підведено потужну інфраструктуру готельно-ресторанного бізнесу.

Інакше кажучи, "бізнес – менеджмент – культурний продукт" – ця та тріада, на якій тримається уся культурна сфера цивілізованого світу. А Україна вже чимало років обрала не соціалістичний шлях розвитку. Тому й зивкати треба до дії вже інших економічних законів, згідно з якими і переформатовувати власну діяльність, а не чекати коштів від держави. У такій кількості у цієї ж держави їх немає і ніколи не буде.

Одним словом, галузь культури сьогодні надзвичайно повільно перебудовує своє ставлення до того, що вона має, а відповідно – і втрачає кошти, які могла б заробити, маючи такий культурний потенціал чи продукт, який, приміром, є на Рівненщині. І триматися подалі від бізнесу – не розумно. Він на те і бізнес, щоб заробляти гроші, і все одно знайде предмет заробітку. Шкода лише, що наш культурний потенціал може так і залишитися не презентованим широкому загалу!

Література

1. Ариарский М. А. Прикладная культурология / М. А.Ариарский. – СПб., 1999. – 545 с.
2. Мальчин Ю. Интеллектуальне та кадрове забезпечення місцевого та регіонального розвитку. Інноваційні механізми місцевого та регіонального розвитку / Ю. Мальчин. – К., 2002.
3. Марченко В. В. Культурно-дозвіллова сфера в умовах сьогодення (КЗ "Рівненський обласний центр народної творчості" Рівненської обласної ради – 75) / Марченко В. В., Виткалов С. В. // Народна творчість Рівненщини, 2015. – № 4. – С.4-9.
4. Нариси української популярної культури / за ред. О. Гриценка. – К., 1998.
5. Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії / П. П. Панченко, М. Р. Плющ, Л. А. Шевченко та ін. – К., 1997. – 352 с.

References

1. Ariarskii M. A. Prikladnaia kul'turologiia / M. A.Ariarskii. – SPb., 1999. – 545 s.
2. Malchyn Yu. Intelektualne ta kadrove zabezpechennia mistsevoho ta rehionalnoho rozvytku. Innovatsiini mekhanizmy mistsevoho ta rehionalnoho rozvytku / Yu. Malchyn. – K., 2002.
3. Marchenko V. V. Kulturno-dozvillieva sfera v umovakh sohodennia (KZ "Rivnenskyi oblasnyi tsentr narodnoi tvorchosti" Rivnenskoï oblasnoi rady – 75) / Marchenko V. V., Vytkalov S. V. // Narodna tvorchist Rivnenshchyny, 2015. – № 4. – S.4-9.
4. Narysy ukrainskoï populiarnoi kultury / za red. O. Hrytsenka. – K., 1998.
5. Ukraina: druha polovyna XX stolittia: Narysy istorii / P. P. Panchenko, M. R. Pliushch, L. A. Shevchenko ta in. – K., 1997. – 352 s.

УДК 74.01/09

Михалевич Віктор Вадимович

кандидат культурології, доцент кафедри основ архітектури та дизайну Інституту аеропортів Національного авіаційного університету
e-mail: bulti1@rambler.ru

РОЛЬ ІНТЕРНЕТУ В РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ТА СУЧАСНОГО АРТ-РИНКУ

У статті розглядається віртуальна мережа як місце, де відбуваються зміни в культурному житті суспільства, а також її вплив на сучасну художню культуру. Проаналізовано приклади, коли медіа відіграють важливу роль у розвитку галерей, музеїв, приватних колекцій та у творчій спільноті. Наведено переваги та недоліки використання віртуальної мережі в мистецькій сфері. Зазначається зв'язок художника, інтернету та суспільства. Висвітлюються засоби, якими користуються віртуальні аукціони, галереї та музеї. Порівнюється традиційний арт-ринок та його аналоги онлайн. Наведено електронні адреси, особливості та можливості найпопулярніших арт-ресурсів.

Ключові слова: інтернет, арт-ринок, аукціон, галерея, мистецтво, художня культура.